

סיפור על אהבה וחושך (ו)

אנו ממשכיכים לפרסם קטעים מתוך ספרו של עמוס עוז "סיפור על אהבה וחושך" (הוצאת כתר)

אמא

דודה סוניה, אחותה של אמא פניה, סיפרה לעמוס: "אחר כך פניה כתבה לי מכתב פילוסופי מפראג. אני הייתי אולי בת שש-עשרה והיא כבר הייתה סטודנטית בת תשע-עשרה. אולי קצת יותר מדי מלמעלה למטה היא הייתה פותחת אלי במכתבים שלה, כי אני תמיד נחשבת לקטנטונת-הטיפשונת, אבל אני עוד זוכרת שזה היה מכתב די ארוך ומפורט בקשר לתורשה (גנטיקה) לעומת הסביבה ולעומת חופש הרצון.

עכשיו אני אנסה אולי לספר לה, אבל זה יהיה כמובן במלים שלי, לא של פניה; מה שאחותי פניה הייתה מסוגלת (יכולה) לבטא במלים, אני לא מכירה הרבה אחרים שמוסוגלים.

פניה כתבה לי בערך ככה: שהתורשה וגם הסביבה שחינכה אותנו וגם המעמד (סטטוס) החברתי, כל אלה הם כמו קלפים שאותם מחלקים לה באופן עיוור (בלי לראות) לפני התחלת המשחק. בזה אין שום חופש: העולם נותן ואתה פשוט לוקח מה שנתנו לה, בלי שום אפשרות לבחור. אבל, ככה אמא שלה כתבה לי מפראג, השאלה היא מה כל אחד עושה בקלפים שחילקו לו. הלוא יש מי שמשחק באופן יוצא מן הכלל בקלפים לא כל-כך טובים, ויש מי שפדיוק להפך – מבובז ומפסיד הכל אפילו בקלפים נפלאים! וזהו כל החופש שלנו: החופש איד לשחק בקלפים שחילקו לנו. אבל גם החופש איד לשחק, כתבה פניה, תלוי באופן אירוני במזל של כל אחד, בסבלנות, בתבונה, באינטואיציה, בהעזה. והרי כל אלה הם גם כן בסך הכל רק קלפים שמחלקים או לא מחלקים לנו לפני המשחק בלי לשאול אותנו. ואם ככה, אז מה סוף-סוף פן נשאר לנו בתור חופש הבחירה?

לא הרבה, כתבה אמא שלה, לא הרבה, אולי נשאר לנו בסך הכל רק החופש לצחוק ממצבנו או להתאבל (לכבות) עליו, להשתתף במשחק או להסתלק (לעזוב), לנסות פחות או יותר להבין מה יש ומה אין או לוותר ולא לנסות להבין, ובקיצור – הבחירה היא בין לעבור את החיים האלה בערגנות (ההפך משינה) או במין נמנום (שינה). אלה הם, בערך, דברים של פניה אמא, אבל במלים שלי. לא במלים שלה. במלים שלה אני לא מוסוגלת."

בסתיו שוב הורע מצבה של אמי
בסתיו, בסוף שנת 1951, שוב הורע (נעשה רע יותר) מצבה של אמי. המיגרנות (פאבי-ראש) חזרו, ועמן שבו

(ממלאת) אותי לשמע מלים אלה. ויש שגאו (עלו) בי גם רחמים גדולים פתאום.

עליו. לא על אמא. עליה כלל לא ריחמתי באותם הימים: היא הייתה רק שורה ארוכה של חובות ואילווצים (דברים שמוכרחים לעשות) יום-יום. ומבוכה ובושה ועוגמת נפש (צער): כי צריך היה להסביר אי-כך לחברים למה אף פעם אי-אפשר לבוא אלי, וצריך היה להשיב לשכנים

במכולת שחקרו אותי במתיקות למה לא רואים אותה בכלל? מה קרה לה? אפילו לדודים ולדודות, אפילו לסבא וסבתא, לא אמרנו אבא ואני את כל האמת: ריפכנו (מלשון רד). תיארונו שפעת קשה גם כפאשר כבר לא הייתה לה שפעת. היינו אומרים: מיגרנות, ועוד היינו אומרים: רגישות מיוחדת לאור היום. ולפעמים אמרנו: היא גם עייפה מאוד. אבא ואני השתדלנו לדבר אמת אך לא את כל האמת.

האם, פניה קלוזנר

את כל האמת לא ידענו. אבל ידענו, בלי להידבר ובלי לתאם גרסאות (ורסיות), שאיננו אומרים לשום איש את כל הירוע לשנינו, אלא מגלים לעולם החיצון רק עובדה אחת או שתיים. אף פעם לא דיברנו בינינו, אבא ואני, על מצבה של אמא. היינו מדברים בינינו רק על משימות למחר, על חלוקת העבודה באחזקת חיי היום-יום ועל צורכי משק הבית. אף פעם אחת לא דיברנו זה עם זה מה יש לה, מלבד אנחתו החוזרת ונשנית של אבא באומרו: "הרופאים האלה, שום דבר הם לא יודעים. לא כלום."

גם אחרי מותה לא דיברנו. מיום מות אמי עד יום מותו של אבי, כמעט עשרים שנה אחריה, הוא ואני לא שוחחנו עליה אף פעם אחת. אף מלה. כאילו מעולם לא חיתה. כאילו היו חיה רק דף מצוננר שנתלש (נקרע, לקחו אותו) מתוך אנציקלופדיה סובייטית.

צר היה לי על אבי באותם הימים. כאילו נפל קורבן, על לא עוול בכפו (הוא לא אשם), לאיזה מעשה התעללות (מעשה רע) מתמשך. כאילו הייתה אמי מתאכזרת (רעה) אליו בזדון (בכוונה). עיף היה מאוד, ועצוב, אף כי כמנהגו היה מתאמץ בכל עת להפיק (להוציא) מעצמו עליצות (שמחה) דברנית לא נפסקת. כל ימי חייו שנא שתיקות וראו עצמו אשם בכל שתיקה שהשתררה. סביב עיניו, כמו סביב עיני אמא, הופיעו שהרונים (עיגולים) שחורים.

- המשך יבוא -

אליה גם נדודי השינה (היה לה קשה לישון). שוב ישבה כל הימים בפיסא ליד החלון וספרה את הציפורים או את העננים. גם בלילות הייתה יושבת בפיסא ההוא, ועיניה היו פקוחות (פתוחות). אבי ואני חילקנו בינינו את מלאכות הבית.

...קרובים היינו מאוד זה לזה באותם הימים, אבא ואני: כמו שני אלונקאים (אלונקה - "מיטה" של פצוע) הנושאים יחדיו במעלה מדרון תלול (פעלייה להר) את הפצועה שלהם...

מדי ערב, בשעת ארוחת הערב, היינו אבא ואני מקיימים במטבח מעין ישיבת מטה (משרד של מפקדים בצבא, במשטרה) יומית, מסכמים את אירועי היום ומתכננים את יום המחרת. הייתי מספר לו בקצרה על מה שהיה בבית הספר, והוא היה מספר לי

משהו על המתרחש (קורה) בעבודתו, בספרייה הלאומית, או מתאר באוזני מאמר מחקרי חדש שהוא מנסה לסיים את כתיבתו בעוד מועד (בזמן) עבור החוכרת הבאה של "תרפיץ" או של "מצודה".

היינו משוחחים בינינו על פוליטיקה, על רצח המלך עבדאללה, על בגין ועל בן-גוריון. כשווה עם שווה שוחחנו. לפי נמלא אהבה אל האיש העייף הזה, כשהיה מסכם ואומר בכובד ראש (ברצינות רבה): "ובכן, ביני ובינה נותרו עדיין חילוקי דעות ניכרים (לא קטנים). לפי שעה (בינתיים) נצטרך אפוא להישאר איש-איש בדעתו". אחר כך היינו דנים קצת בענייני הבית, רושמים על גבי אחת מפרטיסיותיו של אבא מה עוד עלינו לסדר, ומוחקים את מה שסודר כבר. אפילו בענייני הוצאות כספיות היה אבא נועץ (מתייעץ) בי לפעמים: עוד שבועיים עד למשכורת וכך וכך כבר הוצאנו. ערב-ערב היה שואל אותי מה עם שיעורי הבית שלי, ואני הייתי מושיט לו, להשוואה ולביקורת, את רשימת המטלות (תפקידים, חובות) מבית-הספר ואת מחברותי, שבהן כבר מימשתי (ביצעתי, עשיתי) את המטלות האלה. לפעמים היה מציץ ומעיר הערות קולעות, מפני שפמעט בכל נושא היו ידיעותיו רחבות ועמוקות הרבה יותר מאלו של המורים, רחבות ועמוקות אפילו מאלו של מחברי ספרי הלימוד. על-פי-רוב היה אומר: "אין כל צורך לברוק אחריה. אני בהחלט סומך עליה ובוטח בה לגמרי". גאוה חרישית (שקטה) עם הכרת טובה הייתה מציפה